KA JINGPYNTHYMMAI

IA

KI RUKOM KHASI

Rukom jong ngi ka la Sator,
Bad Rang-Khasi ki la Tlot Bor.

La Pynmih da

U Eldon Rapthap

1979

Ka dor— Rs. 1.50.

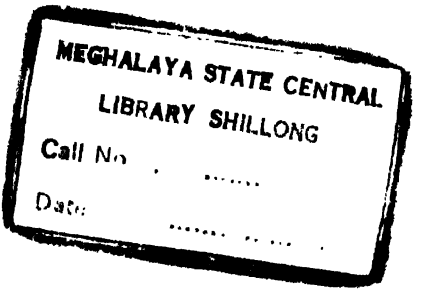
HA KI NONGPULE

Namar ka jingdonkam bakyrkieh jong ka ri kum ia kine ki jait jingthoh, kumta nga la pynmih ia kane ka kot lyngkdop da kaba shu shim na ka SYNRAP III jong ka kot, "KA JINGBYMNEH SPAH BAD KA KHEIN JAIT KI KHASI" ia kaba yn sa pynmih hadien.

Khublei.

30 tarik Nohprah 1979.
Madan Mawser, Nonglwai,
Khasi Hills.

ELDON RAPTHAP
(Nongpynmih).

KA JINGPYNTHYMMAI IA KI RUKOM KHASI

Ka jingshisha ka long ba kano kano ka rukom pyrkhat thymmai, la ka long ha ka liang ka niam ka rukom, ka saiñ hima sima, ka rukom ka dustur lane kano kano kawei pat ka bynta ha ka imlang sahlang, kam long kaba baroh u paidbah jong kano kano ka kynhun-bynriew un shu ngeit bad pdiang lut khoit ia kaei ba kata ka jingpyrkhat thymmai ka pynmih bad pynphriang. Te kumta, lada pynlong ia ka jingpynshai paidbah bad ka jingtwad jingmut ha ka rukom ba kane ka pyrkhat thymmai ka donkam, ngin shem ba don lai jait ki jingngeit :— Ka kynhun banyngkong kan ngeit skhem ba ka rukom ba la ju don ka long ka babha bad ki jingsniew baroh ki mih na ka daw ba ngi hi ki longmynta ngim bud shuh ia ka ; ka ba-ar kan dem ka mon sha ka rukom kaba don hapdeng ki War, katba ka balai pat kan pynpaw la ka jingngeit skhem ba ka jingsniew baroh ka mih namar ki jingkylla ha ka trei ka ktah, ka niam ka rukom bad ka imlang ka sahlang ki khang lad ia ngi ban bud ia la ka rukom bad ki pynbaji ruh ia ka nongrim ba la buh ryntih da ki Longshuwa Manshuwa.

Haba ka saiñ-pyrkhat shaphang ki dustur bad rukom ka iapher, hato ngin shu iehnoh kumto bad ai lad ia ki khun U Hynñiew Trep ban leh ha la ka mon ka mon khlem aiñ khlem kanun mo ? Horkit hordang, ngim dei keiñ ban leh kumta ; hynrei ngin pynbiang ia ka aiñ ha kata ka rukom ba ki khun ka ri kin ioh ban jied ia kaei ba ki mon bad ki sngewbit sngewbiang. Namarkata, ka kamram mardor jong kane ka pateng mynta ka long ba ki rangdajied ryngkat bad ki riewnang ki riewtip, ki khraw-pyrkhat, ki prohjabieng, ki riewaiñ bad ki stad ka ioh ka kot (economists) kin iamir lang ki jingmut jingpyrkhat bad kin iathaw aiñ noh syndon halor ka dustur iohpateng.

MEGHALAYA STATE CENTRAL LIBRARY SHILLONG

Shuwa ban ai jingmut halor kane ka jingsaiñdur thymmai ngin iaphai khyndiat sha ka dustur iohpateng kaba don ha ka ri shuwa ka snem 1918. Ka jingthoh shaphang ka dustur iohpateng ha ka kot, "ka Riti Jong ka Ri Laiphew Syiem" ka ong :—

"Lada ki iadon bun ki khun kynthei, lait na ki khyndew ki shyiap, ki lynnong lyngwat, ki kamai khynraw, ki kynja ïng tymmen bad na kiei kiei kiban sah nongtymmen, kita ki khun kynthei ki lah ban iabynta marbiang bad iarah iarong sha lade lade.

Ia ka jingmih na ki khyndew ki shyiap, lynnong-lyngwat, kin iabam lang para khun kynthei mar ryngkat, tang ba kin da buh bynta ne da ai tam shibynta ia ka nongri ïng khnang ban sop ban sumar ia ka ïngseng ne ïngkhatduh ne ïngtymmen, katba dei" - [1]

Nangta U P.R.T Gurdon pat u thoh : "Ka rukom hapdeng ki Khasi ka long ba ka khun khatduh ka bat ia ka niam. Dei ka jong ka, namarkata, ka bynta ka babun tam na ka spah jong ka ïng, naba ka dei ka kamram jong ka ban pyndep ia ka jinglehniam ha ïng ha sem bad ban pynhun pynsngewbha ia ki thawlang ka longïng longsem. (The rule amongst the Khasis is that the youngest daughter holds the religion, "ka bat ka niam". Here is, therefore, the largest share of the family property, because it is she whose duty it is to perform the family ceremonies, and profitiate the family ancestors.)" [2]

Ka jingshem u K. Kantlie ia ka jingiadei ka dustur iohpateng bad ka khatduh ka long : "Ka khadduh ka long ka nongbat ia ka spah bad ka jingdon jingem jong ka ïng, ym ka nongiohpateng bapaka ha ka jingmut ba la tip ha kiwei pat ki rukom pyniaid jong ka aiñ, hynrei ka nongiohpateng kaba don hapoh u pud. Kino kino kiba na ka ïng kibym lah ban kamai ia lade bad kibym don khun ban bsa ia ki ki don ka hok ban ioh bam ioh dih ha ka ïngkhadduh. (Ka Khadduh is the custodian of the family property, not the full heir in the sense known to other

systems of law, but a limited heir, Members of the family who are unable to earn for themselves and have no children to earn for them have the right of being fed at the ïng-khadduh)"—[2]

Na kitei ki jingthoh haneng ngi iohi shai ba hyndai, *ia ka dustur iohpateng la seng, la pynieng bad pynskhem ha ka nongrim jong ka ioh ka kot (economics) bad ka niam ka rukom ; bad ba ka khatduh ka dei tang ka nongbat ia ka spah jong ka iing bad ym ka nongiohpateng ba longtrai.* Hynrei ha ka snem 1918 ka Sorkar Phareng ka la pyniakhlad ia ka dustur iohpateng na ka niam, bad ka la pynlong aiñ ruh ba ka khatduh ka dei ka nongiohpateng ba longtrai ha ka jaka ka nongbat ia ka spah jong ka ïng. "Ha ka 1918 ka Sorkar ka la rai ba ia kiba kylla Khristan dei ban shah ban iohpateng ia ka nongtymmen nongsan, namar ka khanapateng ha ri Khasi bad Jaiñtia kam shah ia ki Ïngshari Phareng ban pynjari ia ka rukom kaban khang noh ia u ne ka briew na ka jingiohpateng tang na ka daw ka jingkylla niam. ....Kumta ia ka spah bad ka jingdon jingem la pyniakhlad bak na ka niam bad ia ka khadduh, ka nongbat spah, la ñiew bad kheiñ noh kum ka trai jong ka jingdon jingem. (In 1918 the Government ruled that Christian converts should be allowed to inherit the ancestral property, for tradition in the Khasi and Jaintia Hills would not allow British Courts to enforce a custom which exclude any person from inheritance merely by reason of his or her charge of religion . . . .Property is thus divourced from religion and the Ka Khadduh, the custodian of the property, is regarded as the owner of the property.)"—[3]

Ngi iohi te, namarkata, ba ka dustur iohpateng jong ngi ka la ju kylla bad ki jingthoh shaphang ka rukom iohpateng da U Dr. H. Lyngdoh bad U Rabon Singh ki iapher shibun na kaei kaba la ong haneng. Hynrei ki jingthoh jong ki, ki iadei bad ka rukom ba la pynjari da ka Sorkar Phareng ha ka snem 1918 bad kaba ma ngi

mynta ngi iatip paidbah baroh ; kata, ba ka khatduh ka long ka nongiohpateng ia ka spah ka phew bad ka nongtymmen nongsan. *Namar ka jingkylla ka juk bad ka rukom im, ngi khot mynta ia ki lyngwiar pyrkhat baroh ban iapyrkhat bad saiñdur thymmai biang ia ka dustur iohpateng; kumta ba ka khih ka khun, ka khaii pateng bad ka spah ka phew kin neh pateng la pateng bad ki jaitbynriew ruh kan kiew irat ha ka ioh ka kot.*

Ngi buh hangne ia ki symboh pyrkhat bad ki jingai jingmut ba ki parakher paramer kin ioh ban iapyrkhat sani, kumta ba ka jingpynthymmai ia ka dustur iohpateng kan long shisha kaba lah ban ieng skhem bad kaba lah ruh ban iada bad ialeh pyrshah ia ka jingma kaba wan na kiba nabar.

Ngi la pule ha ka Synrap I, ba ki Longshuwa Manshuwa jong ngi ki la seng bad saiñdur ia ka dustur iohpateng ha u sai pyrkhat jong ka ioh ka kot (economic concept) ; bad kumta ym shym la don ka jingphiah tukra ia ka spah ka phew, ka khyndew ka shyiap bad ka jingdon jingem haduh ban da pyntlot bor ia ka spah hiarpateng jong ka ïng. Te kumta ba kane ka jingsaiñdur kan long ka babiang nongrim, ka baskhem bad kaba lah ruh ban ialeh pyrshah ia kiba nabar, ka la dei ka por ban pli noh ia ki Mawkhrum, ki Khnong bad ki Rijied jong ka dustur iohpateng ha ka rukom kumba ialong lem kiwei pat ki jaitbynriew ha kylleng ka pyrthei. *Ha kane ka liang, wat la ngi ingewdei ba ka jingbynta lang ia ka spah hiarpateng ha baroh ki khun jong ka ïng ka long kaba da bha ah ; pynban ha ka jingshisha, kane ka rukom ka pynpait pynpra bad ka pynrit ia ka bor jong ka spah, bad kumta kam donbor ban iada bad kam lah ruh ban ieng ialeh pyrshah ia ki jingma kiba la don lypa bad ki ban nangwan bsuh ruh ter shi ter ha ka imlang sahlang ki khun u Hynñiew Trep shityllup ka ri.*

Naba ka jingpynrung bad jingpyntian jubor ia kano kano ka rukom thymmai kam wallam jingbha ei ei ruh, te kumta ban lait na ki jingwit jingwa bad ki kynrum kynram balaiphew jait, kan bha shibun ba ka jingpyntrei-kam ia kane ka dustur thymmai da baroh ki parakher paramer kiba mon bad ngeit ha ka kan long noh naduh kane ka pateng ba dang khie ; kata, haba baroh ki khun ki dang shong ïng. Hynrei ha kito kiba la shongkurim bad kiba la dep iabynta, kan neh hi kumto bad kan sdang pat naduh ka pateng ki khun jong ki. Halor ka jingshisha ba ka dustur jong ngi ka long ka babha, bad khlem da pyntwa bad pynkhyllem ruh ia ka nongrim jong ka dustur iohpateng ba la seng da u Longshuwa Manshuwa; bad da kaba pli thymmai noh ia ki paia ha ka rukom kaba lah ban pynieng rasong biang ia ka jaitbynriew bad ban iaryngkat tyrpeng ruh bad kiwei pat ki kynja bynriew, ka jingsaiñdur thymmai ia ka dustur iohpateng kan long ne iasyriem ha kane ka rukom :—

1. Ka jinghiarpateng ka kam ka jam, ka spah ka phew bad ka khyndew ka shyiap kan long na U kpa sha ki khun shynrang. Kane kan ai nongrim ia u shynrang Khasi, bad kan pynlong ruh ia u uba tip ia ka duh ka ioh, ka kynshew ka kyndiap bad kan aibor ai mynsiem ia u ban iakynjoh shaphrang kumba long kiwei pat ki kynja-bynriew kiba ker sawdong ia u.

2. Naba ngi ki Khasi ngim ju don kata ka joint family system, te kumta ka jingmihpli u khun nyngkong ha ka jaka ka khun khatduh kan ialam sha ka rukom jong ka join family system, bad kan pynmih bun ki jingwit jingwa bad ki kynrum kynram ha ka shong ka sah, ka bam ka dih bad ka kamai kajih. Te na ka bynta ka jingbeit jingryntih ha kaba pyniaid ia ka ïng ka sem, u khun khatduh un shimti ia ka ïng ka sem bad un shong un sah, un trei un ktah bad un kamai kajih bad la ki kmie ki kpa. Hynrei lada na kano kano ka daw ka bym lah shuh ban kiar bad u khun khatduh um lah ban shimti ia la ka bynta, u hynmen u barit

tam un shim ia ka jaka jong u bad un don ka hok kaba dei ka jong u khatduh. *Ha kane ka rukam kan duh ka jingshimti u pyrsakurim ia ka kam jong u kthaw, kan jah noh ka kamai kaba lang shikhmat ne shipateng nopdeng u khun u Khasi*; hynrei ka kam ka jam kan heh kan iar, kan roi kan pa bad kan iaineh ruh pateng la pateng kumba ka long ha kito ki jaitbynriew kiba don ka rukom hiarpateng sha ka liang shynrang.

3. Ha ka rukom Khasi, ki khun kiba la shongkurim bad la ioh la ki khun ki kti kim ju iashet lang shuh na ujuh u khiewja, hynrei ki iashong iasah bad ia kamai kajih ha la ka jong ka jong. Naba kumta uwei pa uwei u khun mihing, un ioh la ka bynta na la ing ha ka por ba u leit seng leit dang ia la ka ing ka sem ban kit ia ka lyngkor ka jingbsa ia la khun ki tnga. Kane ka rukom kan pynlong ia baroh ki khun rangbah ban sngewtrai ia ka spah jong ka Ingkmie; bad ha ka por ba ki dang shong ha ing, kan ai mynsiem ia ki ban iatrei iaktah minot bad iakynshew kyndiap ha kaba tei bad kaba pynheh pyniar ia ka kam ka jam, ka kamai kajih bad ka spah ka phew jong ka Ingkmie Ingkpa. Kan pynlong ruh ia ki kiba pyrkhat na ka bynta ka jingim hadien habud, bad u rangbah un ioh la ka bor bad iktiar na la ka umsyep hi ha ka por ba u seng ia ka ing ka sem la jong.

4. Haba u kpa um lah lane um donbor shuh ban pyniaid ia ka kam ka jam, dei u khun rangbah duh uban shimti ha ka jaka jong u. Haba u khun nyngkong u la leit Ingbriew, u ba-ar un shim ia ka jaka jong u bad kan long kumta ter ter haduh ban da poi ha u khun khatduh. Hynrei wat ynda ki la don la ki khun ki tnga ruh, ki shipara ki dei ban ialum ialang ha kaba iaphylliew jingmut bad iapyrkhat na ka bynta ka jingneh bad ka jingkiew shaphrang ka spah nongmei nongpa.

5. Lada ka jingdon jingem ka long ka babun, ka jingiasam ia ka spah hiarpateng kan long marbiang hapdeng ki khun shynrang. Ka ing ka sem ryngkat

bad ki tiar ïng ki tiar sem bad ki jingbuh jingsat kin sah bad u nongshimti ia ka ïng. la u dei u khatduh lane u nongmihpli ha ka jaka jong u.

6. Lada ka jingdon jingem ka khyndiat eh haduh bym ilong shuh ban iasam, bad lada iasam tuh kan long baishun noh lane kan pynpra bad pynduh pyndam ia ka matti ki kmie ki kpa ; bad lada khlem iabynta pat ka biang ban long ka bor kamai kajih ban pyndap bam pyndap dih tang ia kawei ka ïng, kata baroh kan sah bad u khun khatduh lane u hynmen u barit tam uba shimti ia ka ïng ka sem. Lada ki kmie ki kpa ki iehnoh tang kawei ka ïng ryngkat bad ka dukan kaba long ka tyllong kamai ia ka ïng ka sem jong ki, bad lada ia kane yn iasam marbiang, te ka jingmih kan long ba ia kane ka ïng bad ka dukan la dei ban shu die duh noh bad ia ka pisa yn iasam marbiang Kane ka rukom iabynta kan pyntlot bad pynduh tynrai ia ka umsyep bad ka matti jong ki kmie ki kpa, bad ka spah hiarpateng kan shu saphret lehnohei ha ka rukom kum ka baishun ne ka bairneng.

7. Ki hynmen ki para shynrang ki dei ban burom bad ñiewkor ia ki hynmen bad ki para kynthei ; bad namar ba ka jingbiang ha ka riam ka beit, ka kup ka sem bad ka jingleng jingkieng ia ki kynthei ka long ka burom ia ka ïng hi baroh kawei, te kumta ka kamram jong ki kmie ki kpa bad baroh ki khun ka long ban pynbiang ia ki khun kynthei ha kane ka liang katba kot la ka bor kumba ju long ka rukom ka pyrthei ; bad kaei kaei kaba la pynthied ne pyndeng pynkieng kan long ka markynti jong ki hi.

8. Namar ba ka bor kamai kajih lane ka jingbsa khun bsa kti ka shong ha u rangbah, te kumta lada don ka jingai bynta ha ki khun kynthei, kan long ne iasyriem ia ka jingioh kynti ki khun shynrang ia la ka kamai nongkhynraw ha ki por mynshuwa.

9. Ka ïngkhatduh — Kumba ju long ha ka dustur rim, te kumta ruh ka ïngkhatduh ne ka ïngkmie ïngkpa kan long ka jaka rieh ia kiba na ka ïng kiba shem shitom shijot ; bad kane baroh kan long ryngkat ka jingiabeit iamynjur lang bad ka jingiakit iabah tyrpeng lem da baroh ki khun rangbah ka ïng katkum ka jinglah bor jong ki. Kino kino kiba na ka ïng kibym shym pyndep ia ka jingshongkha shongman lane ki kynthei kiba phet na la u lok bad ki khun ki kti, kin shong kin sah ha ka ïngkmie ïngkpa. Kan long ruh ka jaka ha kaban ialum ialang bad iapyrkhat pyrdaiñ ia baroh ki kam ïng kam sem.

10. Ha kano kano ka ïng kaba don khun tang ki kynthei, ka rukom iohpateng kan long hi kum ha ka dustur rim kaba ha shuwa jong ka snem 1918.

Namar ba kitei ki jingai jingmut haneng ki long tang katto katne na ki mat ki bakongsan tam kiba iadei bad ka dustur iohpateng, te kumta donkam ruh ka jingpyrkhat shaphang ka jingpynhiai pateng ia ka spah jong kito kiba khlem shongkurim, ki shilok kibym don khun don kti bad kiwei kiwei de ki bynta kiba iadei bad ka dustur iohpateng jong ka jaitbynriew.

Ka dei ka jingshisha ba u kpa u long u nongkamai uba bsa uba btiah ia la ki khun ki tnga. Kumta ngim ju kham shem koit ia u shynrang briew uba la don la ki khun ki kti ba un shong khlem kam khlem jam lane ba un shu long nongri khun bad nongap ïng ; bad wat ha kito ki ïng kiba ki longkmie ki don la ka jingtrei jingktah kaba la biang bha ban bsa khun bsa kti ruh, u longkpa te u don hi la ka jingpynmih ka̱mai kajih.

Ngi ju iohi bad shem kynrei ba ka jingroi ka trei ka ktah bad ka spah ka phew ka shong ha u kpa bad ki khun shynrang ; hynrei namar ba ka jingbteng ia kata kam long ha ki khun rangbah bad ka leit pynban sha u briew uba nabar, te ka jingrasong ka kam ka jam ka shu neh hajuh ne ka hiar arsut bad ka kyllon noh pynban. Haba shim kyllum ha u babun u balang, kane ka mih

namar ba u shongkha um don buit don sap bad um lah bor ruh ban shimti bad pyniaid ia ka kam jong u kthaw, khamtam lei lei ha ki jait jingtrei kiba donkam ia ka jingtbit bad jingmlien kum, ka khaï pateng, ka shoh ka thaw bad bun kiwei pat ki jingkhih jingkhan (businesses.)

Ka dustur iohpateng kaba ngi iatip paidbah mynta, ka long ba ka khun khatduh ka dei ka nongiohpateng ia ka spah ka phew bad ka jingdon jingem jong ki kmie ki kpa ; ki hynmen kynthei bad shynrang kim ioh ei ei. Wat la ki hynmen kynthei kim ioh bynta ei ei, hynrei ngi ju iohi bunsien ba lada ki ioh lok da u briew uba khraw ka kamai kajih ryngkat bad ka jingkitkhia, ki kham bit kham biang pynban ma ki ban ia ka khatduh. Kumta ngi iohi ba ka shong eh ha u kpa kumno ban bsa ia ki khun ki kti, ban kit ia ka khia ka shon bad ban pyndap pynbiang ia ka ing ka sem ; namarkata, haba iapoikha ha ka niam Khasi, ka jingkren pdiang u Ksiang na ka liang kynthei ka long ha kane ka rukom :—

"Haoid keiñ, la poi ma-phi u baheh u bahaiñ, u kynrem u lyndan, u khraw-bor u khraw-tyrpeng, ka kamai te ka jongphi, ka kajih te ka jongphi, ka iaid da rum ka jongphi, ka iaid da neng ka jongphi, ka wallam na ka diang ka jongphi, ka wanlam na kamon ka jongphi, ka lum ka lang ka jongnga, ka barit ha nga, kaba khraw ha nga, ngan bat ngan kynthup, ngan diangti ngan shimti, hei ha khmih nga kaba tlot, nga te kaba duna, ka 'ti-kamon kam biang, ka 'ti-kadiang kam biang, ka shaniah te ha phi ka shakhien te ha phi, la bha la sniew, la iap la im ban long u khun ban long u ksiew..... haba suk haba shitom"—[4]

Namar ka jingkylla ha ka imlang ka sahlang, ka jingiakhleh ryngkat ruh bad ka jingkylla ha ka rukom trei ka rukom ktah, te ngim iohi shuh ba u shynrang Khasi un long uta u khraw-bor u khraw-tyrpeng lane u rangkhatar-bor jong ki por hyndai. Namar hangno te kan khlaiñ ka tyrpeng, lada ka nongrim ha kaba u ieng ka la sator bad ka la sdang ruh ban twa ? Hato uta u rang-

khatar-bor um la dei mo ban shu long tang kum u masi samkhmut hapoh ka bor bad ka jingpyniaid jongno re? Namarkata, ba u shynrang briew un long shisha u rang-khatar-bor u bakhraw bor khraw tyrpeng, te ka la dei keiñ ka por mynta ban ai ia ka nongrim baskhem ha ki khun shynrang ka ri. Lymda kumta, kyrhai ki longkpa na kiwei pat ki jaka kin wan ban pah ban phon bad ban ther la ka buit ka bor ha kaba pyntroiñ bad pynkhyllem ia ka spah jong ki kher ki mer, bad ki shynrang jong ngi pat kin shu sah ha lum kum ki sikyrtong khlem sem.

Nalor ba ka rukom hiar bad iohpateng jong ngi ka la shong syier bad sator lypa, sa ka jingtip jong kiwei ki jaitbynriew ia kane ka rukom kabym iadei bad iahap shuh bad ka juk mynta pat, ka la nang pynkloi ia ka jingshong kynrong ki khun shynrang ka ri; naba kumta ka jingpynthymmai ia ka dusur iohpateng ka long kabym bit shuh ban dang buhieng.

Hynrei ban shu pynkylla nadong shadong pat ka long kabym lah ban pdiang da baroh; namarkata, ngi donkam keiñ ban don artylli ki aiñ— *kawei kan long ka rukom hiarpateng tang sha ka liang kynthei bad kawei pat tang sha ka liang shynrang.* Baroh ki longkmie longkpa jong kane ka pateng kin jied hi da la ka jong ka mon kaba da sngewthuh bad shemphang ruh, la kin sah hapoh ka dustur rim ne kin wan noh sha ka dustur thymmai. *Na ka bynta ki jingpynbha bad jingpynthymmai baryntih, ka jingtip bad ka jingsuk ban pyntreikem da baroh ki longing longsem hapoh ka ri, ka jingdon ka Ophir kaban buh kyrteng ia kawei pa kawei ka ing—ba la bynta hapoh ka dustur rim bad ka dustur thymmai—ka long ka bad kaba lah ban pyndep kloi ia ka jingpynthymmai.* Ka jingdon ki artylli ki rukom iohpateng kiba da ithuh da ka aiñ hapoh ka ri, kan ai lad bad iarap ia ki briew ban ianujor, ban thew ban woh bad ban jied kylluid mynsiem ia kata kaba ki sngewthuh bad ki iohi ba ka long kaba lah ban tei ia ka longbriew-manbriew, ka longspah longphew bad ka longkur longjait ha ka nongrim ka baskhem; bad kaba lah ruh ban kyntiew ia ka jaitbynriew hi baroh kawei

sha ka kyrdan kaban iaryngkat tyrpeng bad kiwei pat ki kynhun bynriew kiba ker sawdong ia ngi. Ha kane ka rukom ka jaitbynriew jong ngi, kan jied hi ia ka dustur ka bakhlaiñ ha ka jaka ka dustur rim kaba la sator ; bad tang hapoh katto katne pateng, ki khun U Hynñiew Trep kin don tang kawei ka dustur kaba kin ym shah ibeiñ bad khñiot beiñ shuh ha u wanwir u wanhab bad u shongthap u shongbiang.

Ka jingsngewthuh u babun u balang ka lah ban long ba dei ban don ruh ka aiñ kaba ai lad ban iasam marbiang ia ka spah hiarpateng ha baroh ki khun kynthei bad shynrang jong ka ïng. Kane ka rukom, wat la ka long kaba sngewdei ch ha ka jingpeit bad jingbishar u luk u lak, hynrei ka pat ka don la ki jingduna kiban nang pyntlot bad pyntroiñ ia ka spah jong ka ïng ; bad kumta ka jaitbynriew hi baroh kawei kan ym lah ban ieng ialeh pyrshah ia kane ka jingkie bad jingrong ia ka spah na ka ri. Nalor ba kam donbor ban iada ia ka jingkit spah shabar ka ri, kan don ruh ka jingeh ban iasam ia ka spah kabym lah ban rah ban rong kum ka khyndew ka shyiap, ka ïng ka sem bad kiwei—namar haba la leit shongkha sha kawei pat ka shnong u shynrang um lah ban kit ia ka bri ka khyndew kaba u ioh bynta, kumta u dei ban shu die duh noh , bad lada ka kynthei ka leit bud ia u nongkamai shabar shnong , kam lah keiñ ban kit ia ka ïng shata, lait sa tang da kaba shu lied bad pynpra noh. Lada ka spah hiarpateng ka long ka barit, ka jingiasam marbiang ha baroh ki khun kan pynlong baishun ne bairneng bad kan pynduh bor noh ia ka kamai ki kmie ki kpa. Nalor kata, ngi iohi ruh ba ki babun hi ki khun u Hynñiew trep kiba bat bad heh ha ka khaï pateng bad kiwei pat ki jingkhih jingkhan, ki dei kito kiba pynhiar pateng tang sha ka liang kynthei ne shynrang. Namarkata, ngim iohi ia ka jingpynhiarpateng marbiang ia ka spah bad jingdon jingem jong ki kmie ki kpa sha baroh ki khun kynthei bad shynrang, ba ka long ka rukom ka ban pynriewspah bad pynkhlaiñ ia ka ri bad ka jaitbynriew ; hynrei ka long pynban ka jingplie lad ia kiwei pat ban nang ioh kabu shuh shuh ha kaba lum bad kit noh ia ka spah jong ka ri.

Naduh ka snem 1918, mynba ka Sorkar phareng ka la pynsniew ia ka dustur iohpateng U Khasi, ym shym la don jinglch ei ei shuh na ka liang Nongsynshar ; bad wat hadien ka jingkyrsiew bad jingpynkhih U Rev. J. J. M. Nichols Roy, kaba la thew ban pynkhlaiñ ia ka jaitbynriew da kaba ai ia ka jingioh pateng sha ka liang shynrang ruh, ngim shym la iohi dak ei ei ba ka Sorkar ka la leh halor kane ka phang.

Halor ka dustur iohpateng u khun Khasi, ka snem 1979 kan long kum u mot ban iaisah jingkynmaw ha ki pateng pakit kiba hadien habud ; namar dei ha u Naitung jong kane ka snem ba U Bah B. Wanñiang, U Chief Executive Member ka Distrik Konsil, Khasi Hills, u la khot ia ki riewkhmat ki Seng Bhalang ban ai jingmut halor ka rukom iohpateng na ka bynta ban shna aiñ noh halor kane ka liang. Nangta pat ha ka Dorbar Lyiur jong kane ka snem, ka Distrik Konsil ka la thung ia ka Komiti kaba kynthup khyndai ngut ki dkhot ban wad bniah bad ban pynbiang ia ki kyndon kiba iadei bad ka jingpynlong aiñ ia ka dustur iohpateng ; bad ha u Naitung jong kane ka snem hi, ki Seng Bhalang ki la pynmih sa ia kawei de ka Komiti kaba iadei bad kane kajuh hi ka phang.

Kane ka long ka sien ka banyngkong eh ba ka Distrik Konsil ka la pyrshang ban leh ei ei halor ka rukom bad dustur ki khun u Hynñiew Trep. Ka jingkhmih lynti, namarkata ka long ba ki riewstad riewshemphang, ki khraw-nia khraw jutang bad ki lyngwiar-pyrkhat jong kine ki Komiti ba la pynkup bor, kin sei bad shna ia *ka dustur iohpateng ka bakhlaiñ bad kaba lah ruh ban iada na ka jingwan-shoh kynthep ba nabar ; bad ka ban poi bad nar shaduh ki kyndong kynshrot jong ka ri*—naba ka aiñ iohpateng kabym tip bad kaba khlem pyntreikam da baroh ki khun ka ri, ka long kum ka jingphuh u syntiew uba jiop bad tlor noh shuwa ba un pynmih soh bad symbai.

Kawei na ki dawbah ka jingkhlaiñ jong ka jaitbynriew jong ngi ha ki por mynshuwa, ka dei namar ba ki

Longshuwa Manshuwa ki la seng ia ka dustur iohpateng halor ka nongrim ka jingstad economics (ba la pyniasoh iuh bad ka niam ka rukom.....); te kumta ka aiñ kaba pynneh ia ka nongrim ba la pynbiang u barim ka long kaba lah ban tei ia ka longspah longphew ki khun ka ri. Nangta pat, lada ngi kheiñ bad ñiew da shisha ia U Bah Joy kum u riewstad uba iohi jngai, te ka jingpynthymmai ia ka jingiohpateng ka dei ban long halor ka phang kaba u la mait lynti.

Na ki lai jait ki rukom jong ki khun ka ri Khasi-Jaiñtia : ka rukom hapdeng ki Pnar, ha kaba u kñi u bsa ia la ki pyrsa bad ka jingtrei kam ka hiarpateng na u kñi sha ki pyrsakur, ka long ka tynrai ka jinghiarpateng sha ka liang kynthei ; ka rukom Khasi, ha kaba u kpa u bsa ia la ki khun bad ka jinghiarpateng ka kam ka jam jong u ka leit sha u pyrsakurim, ka long ka rukom kaba hapdeng jong ka jinghiarpateng sha ka liang kynthei bad ka liang shynrang ; bad ka rukom ai bynta jong ki War pat ka dei ka rukom kaba la pynkhleh bad pyndait lang ia ka rukom hiarpateng sha ka liang kynthei bad ka liang shynrang. Wat la ka kamai ingkur ha ki thaiñ Pnar ka dei ka rukom tynrai banyngkong eh jong ngi, pynban ka jingiehnoh ki Pnar ia kane ka rukom bad ka jingbud jong ki ia ka rukom kamai inglok ha ki thaiñ ri Khasi, ka pyni bad sakhi ba ka rukom tynrai jong ngi ka la don ha ka lynti ka jingkylla sha ka rukom ka dustur kaba don ha ka pyrthei baroh kawei ; te kumta ka jingpynmih ia ka rukom hiarpateng sha ka liang shynrang pat, kan plie sa ia kawei pat ka phang kaban pynlong ia ki khun U Hynñiew Trep ban poi ha ka por babiang sha ka rukom kaba don ha kylleng sawdong ka pyrthei.

Ka jinghiarpateng ka spah ka phew, ka kamai kajih bad ka jinghiarpateng ki khun ki ksiew ki long barabor sha kajuh ka liang—kata, shano ba ka jait ka hiarpateng ka spah ruh ka leit shata ; bad kumta ngi shem ha ki kynhun bynriew kiba kheiñ jait na u kpa ka spah ka phew ka leit sha ki khun shynrang, bad ha

kito kiba kheiñ jait na ka kmie pat ka spah ka hiarpateng sha ki khun kynthei. Te na ka bynta ka jingbeit bad jingryntih ha ka imlang sahlang bad ka jingroi parum pareh ka jaitbynriew, ka jingkheiñ jait ruh ka la dei ban long noh kum ha kiwei pat ki jaitbynriew. Kane kan iada ia ngi na ka jingduhjait bad jingdam kyrteng kaba mih na ka jingialongkha longman bad kito kiba ka rukom kheiñ jait ka long na ka liang shynrang.

Ha kane ka juk mynta, don ar tylli ki rukom kheiñ jait hapdeng ka jaidbynriew Khasi—Ka jingkheiñ jait na ka liang kynthei kaba la ju don naduh barim bajah bad ka rukom kheiñ jait na ka liang shynrang kaba la sdang naduh ka jingwan ki Phareng bad ka niam Khristan. ***Nalor kine ki ar rukom, mynta ka pateng lei lei la sdang mih bad par sa kawei pat ka rukom kheiñ jait, ha kaba ki khun ki shim lang ia ka jait jong ka kmie bad ka jong u kpa.***

Kane ka rukom kheiñ jait lang na ka kmie bad na u kpa ka wan mih na ka jingiakhleh bad jingiatyngkhuh ki ar tylli ki rukom kheiñ jait ha ka shongkha shongman, bad katto katne pat lyngba ka jingtynneng ia kito ki jaitbynriew kiba don ia kane ka rukom—namar ka jingdon ka jait ka khong hapdeng kiwei pat ki jaitbynriew kaba la pyniasoh lang ar tylli ki jait ne wat haduh lai ruh, ka long kaba ngi shem kynrei bha. Ha kane ka rukom kheiñ jait, lada u hynmen na ka jait Lyngdoh u poi shongkha ha ka jait Blah, ki khun jong u kin long noh ki jait Lyngdoh - Blah lane Blah-Lyngdoh ; bad lada ka para kynthei ka ioh briew da u jait Blah uba na kawei pat ka ïng, ki khun jong ka ruh kin shim ia ka jait Lyngdoh-Bliah lane Blah-Lyngdoh. Te kumta ki khun bad ki pyrsa jong u ki ialong tang kawei ka jait ; kumjuh ruh, ki khun bad ki khunkha ka para jong u ki ialong ha kajuh ka jait ; ***namarkata, kane ka rukom ka pynduh noh ia ka jingiapher kapdeng u kur bad u kha.*** Namar ba ka sang ban iashongkha shikur, te kumta ha ka pateng ka banyngkong ki khun kin shim ia ka jait kaba kynthup ar tylli ki jait, ha ka pateng ka ba-ar kin shim ia ka jait kaba don haduh saw

tylli ki jait, bad ha ka pateng ka balai kin shim ia ka jait kaba khleh lang haduh phra tylli ki jait ki khong, kumta ter shi ter haduh ban ym ngiam shuh ban thoh ia ka jait hadien ka kyrteng lane ym lah shuh ban kynnaw ia ka jait jong u briew.

Na kaei ba la tai haneng, ngi iohi ba ka rukom shim jait lang na ka kmie bad u kpa ka ialam sha ka jingkulmar ha ka kheiñ kur kheiñ jait bad ka kheiñ kha kheiñ man ; ka jait ruh kan nang jrong katba nang bun pateng bad ha kaba khatduh kan rat syndon ia ka rukom kheiñ jait. Ka imat, namarkata, ba ka jingbymdon ka rukom kheiñ jait hapdeng kiba ban ki kynhun-bynriew jong ka ri India bashathie ka dei na ka jingiakhleh, jingiatyngkhuh bad jingiashim kylliang rukom hapdeng ki jaitbynriew kiba kheiñ jait na u kpa bad kiba kheiñ jait na ka kmie. *Lada ka jingkheiñ jait na u kpa ka dei ka rukom thymmai kaba dei ban ioh jaka ha ka pyrkhat Khasi, hynrei ka jingkheiñ ne jingshim jait na baroh ar liang pat kam dei ban ioh jaka ei ei ha ki longkur longjait jong ka ri*—namar kane ka rukom kan pynduh syndon thiaw ia ka rukom kheiñ jait bad ia ka longkur longjait ruh kumba ka la long ha ki jaitbynriew ka India ba shathie.

Ka jingai jingmut ban pynwan ia ka jingkheiñ jait na ka liang shynrang- Ka jingshim ne ka jingpdiang tang da ki katto katne ia ka rukom kheiñ jait na u kpa kan wanlam ia ka shongsang ne ka shongkha shikur. Kumta ka jingpdiang paidbah ia kane ka rukom ka long ka lad kaban pyllait na ka jingkulmar ha ka shongkha shongman. Na ka bynta ka jingbeit bad jingryntih, *te ka jingkheiñ jait na ka liang shynrang kan sdang naduh ka pateng jong kito kibym pat ioh khun ksiew, ha kata ka rukom ba ki khun kibym pat shongkurim kin shim noh ia ka jait jong u kpa syriem kumba pynkylla jait da ka affidavit ha inehari.* Ba kito kiba la ioh khun ksiew kan neh hi kumjuh, bad kin sdang ban kheiñ jait na u kpa naduh ka pateng jong ki khun ksiew. Lada baroh lane ki babun balang ki shim ia kane ka rukom, te ka kheiñ kur kheiñ jait kan beit bad ka kheiñ kha kheiñman ruh kan ryntih. Namar-

kata, ka shongsang bad ka byrsieh byrsang ha ka shongkha shongman kiba isih bad tieng eh u Khasi, kin ym wan da lei lei ruh ha ka imlang sahlang jong ngi.

Katba ka jinghikai ia ka rukom kheiñ jait ka shong tynrai ha ki longkmie longkpa, ka jingpynlong aiñ pat ia kane ka rukom kan pynbeit bad pynryntih ia ka rukom jong ka jaitbynriew hi baroh kawei—namar lada uwei u shim jait na ka kmie, uwei na u kpa bad uwei pat u shim bad pyndait lang ia ka jait jong ka kmie bad ka jong u kpa, te ka longkur longjait kan pait kan pra bad ka longkha longman ruh kan kulmar.

Hato ka jingiehnoh ia la ka dustur ka rukom lajong bad ka jingbud ia ka jong kiwei pat, ka long mo ka jingleh kaba pynduh ia ka jinglong kyrpang bad kaba pyngam ia ka jaitbynreiw hi baroh kawei ?

Ka jingngeit u babun u balang ka long ba ka jingiehnoh ia la ka rukom bad ka jingshim ia ka jong kiwei pat, ka dei kawei na ki dawbah kaba pynduh ia ka jinglong kyrpang jong ka jaitbynriew Khasi. Ka jinglong kyrpang jong kano kano ka jaitbynrlew ka shong ha ka jingiapher jong ka na kawei pat ha ka dur ka dar, ka rynieng ka ryniot, ka ktien ka thylliej bad ka rukom pyrkhat pyrdaiñ ; bad ka jinglah jong ka ban im marwei khlem iakhleh lang ha ka shongkha shongman bad kiwei pat ki jaitbynriew, ka long ka tynrai kaba lah ban pynneh ia ka jinglong kyrpang banylla jong ka. Te kumta ——...wat lada ka rukom kheiñ jait bad ka dustur iohpateng ha kylleng ka pyrthei ki ialong kumjuh ruh, hynrei ka jinglong jaitbynriew te ka neh ka sah hi ha la ka jong ka jong. Namarkata, lada ar jait ki jaitbynriew ki iadon kijuh ki riti ki dustur ruh pynban lada kim iakhleh lang ha ka longlng longsem hapdeng jong ki, ki ialong keiñ kum ki longkhasi bad ki langbrot hapoh kajuh ka jingri jingsumar. *Hynrei wat lada ngi ki Khasi ngi don makna kita ki rukom ki dustur kiba iapher bok lybak na ki jong ka pyrthei baroh, pynban lada ngi ongeiynnat bad engewbit engewbiang ban ialong ing long-aem bad kiba nabar,*

te kata ka jinglong kyrpang ba ngi engewsarong kam slem ban duh, bad ka jaitbynriew jong ngi ryngkat bad baroh ki jingleh bad jinglong kyrpang kan jah lngaid hapoh la ka ri.

Haba ngi peit bad bishar na kane ka liang, ngi iohi ba ka jingiaibud ia ka rukom bad dustur lajong ka nang pynkloi pynban ia ka jingduh noh ka jinglong kyrpang ba ngi don—*naba ka jingtlot bor ki kur shynrang bad ki longkñi halor ka spah jong ka ïng ka pynshlur ia u shongkha ban wan longtrai bad pyniaid ia kata ka spah, bad ka jingbymdon spah bad ka jingbymnang pyndonkam ki shynrang khusi ia ka spah ka phew pat, ka pynlong ia ki kynthei ba kin tieng ka iadei kha dei man bad la u para ri bad ban iabit iabiang ka longïng longsem bad ubym dei la u parakher paramer.*

Nangta shuh shùh, ngim ju ong mynno mynno ruh ia ki Khasi kiba la iehnoh ia la ka Niam bad kiba la leit long Khristan ba ki la kylla noh sha kawei pat ka jaitbynriew—*lada ka jinglong niam Khristan ka dei ka jingkylla jaitbynriew te, ym idon jingkyrmen shuh ba ki khun U Hynñiew Trep kin dang lah ban neh wat tang hapoh kine ki 40—50 snem kiban wan.* Te kumta, namar ba ka jingkylla niam kam dei ka jingkylla ka jaitbynriew bad ka jingduh ka niam Khasi kam dei ka jingduh ka jaitbynriew ; namarkata, ka jingkylla ka dustur bad ka rukom kam long keiñ ka daw kaba pyntroiñ bad pynduh pyndam ia ka jaitbynriew jong ngi.

Nalor ba ka rukom bad ka dustur u khunbynriew kylleng ka pyrthei ki kylla katkum ka jingiaid ka por bad ka jingkylla jong ka juk, ngi shem ruh ba ka Sorkar ha ki Jylla Madras bad Kerela ka la pynjari ia ki aiñ kiba plie lad ia ka jingkylla jong ki dustur bad rukom hapdeng ki Nair kiba don ka rukom kheiñ jait bad ka jinghiarpateng ka spah sha ka liang kynthei syriem kum ka jong ngi ki Khasi. Kane ka jingtuklar ka Sorkar halor ki rukom bad dustur ki Nair ka la dep sdang naduh ki thmit jong katai ka spah-snem ba la leit bad ka la iaibteng shaduh palat marshiteng jong kane ka spah-snem bamynta, bad kita ki aiñ ki long :—

"(1) The Malabar Marriage Act of 1896,
(2) The Malabar Wills Act of 1898,
(3) The Travancore Nayar Regulation of 1912,
(4) The Travancore Marumakkathayam Bill of 1932,
(5) The Nayar Regulation of 1925,
(6) The Cochin Nayar Regulation of 1920,
(7) The Madras Marumakkathayam Act of 1933,
(8) The Mapillah Marumakkathayam Act of 1939 and
(9) The Kerela Nayar Act of 1958."—[3]

Lada U William Bentinck ryngkat bad ka jingiarap u Raja Ram Mohon Roy u la lah ban rat dyngkhong ia ka Satti jong ki Hindu, u Sahep Thomas Jerman Jones u la lah ban pynngeit ia ki Pnar kiba la long niam Khristan ban ichnoh noh ia ka rukom kamai ïngkur, bad lada ka Sorkar Madras bad Kerela ki la nud ban pynjari da bun tylli ki aiñ ha kaba pynbeit pynryntih, pynbha bad pynkylla ruh ia ki rukom ki dustur jong ki Nair ; namarkata, ka jingkhot u Bah B. Wanñiang, U Chief Executive Member ka Khasi Hills Distrik Konsil, ia ki Seng Bhalang ban iaphylliew jingmut bad iapyrkhat halor ka dustur ka riti u Khun Khasi bad ka jingthung ka Dorbar Distrik Konsil ia ka Komiti halor kane ka phang, ki long ki jingpyrshang kiba lah ban tei bad pynbha ia ka longbriew manbriew ki khun ka ri. Ka dei te, namarkata, ka kamram ki longkmie longkpa jong kane hi ka pateng ban pyrkhat bniah bad sani ha kaba pynbha ia la ka dustur, bad ban pdiang ruh ia ki jingkylla kiba lah ban pynlong ia ka rukom jong ngi kum ka jong kiwei pat ki jaitbynriew ha kylleng ka pyrthei.

1. Ka Riti Jong Ka Ri Laiphew Syiem. (Ka Bynta-I.)
2. The Khasis.
3. Marriage and Family In India.
4. Ka Riti Jong Ka Ri Laiphew Syiem. (Ka bynta Ka Ba-ar).

MEGHALAYA STATE CENTRAL LIBRARY SHILLONG

KI KOT DA U JUH U NONGTHOH

1. **LA SHAIONG KI KHASI NGAÑ ..... Re.1. 00.**

Halor kane ka kot U Fr. Sngi Lyngdoh u ong : " ..... Pule ia kane ka kot....., hynrei kam biang ban pule, dei ruh ban puson bad ban pynngam jylliew ia ki jingmut ba Une u nongthoh u ai ba ka jaitbynriew kan im bad kan neh" bad U Bah B. C. Jyrwa pat u ong : "Ngim dei ban shu sngewhun ne peit tang ki khmat, hynrei ban da leh da ki kam; lada ngi sngewieit shisha ia la ka Ri bad ka jaitbynriew

2. **I KHYLLIE PAT PARA-RI IA LA KA KHAÏ PATENG .... Rs. 2. 50.**

Haba kynthoh ia kane ka kot, U Dr. R. S. Lyngdoh u ong : "Ki jingshem jong u nongthoh ki biang ban pynpeitmat ia ki khmat ba la byrie, ki biang ruh ban pynpoh ia ki jabieng ba la bthi, bad ki biang ruh ban pynkyndeh shadem ia ki Samla kiba thmu ban iaid shaphrang ban pyn.iewspah ia la ka jaitbynriew ha ka liang ka spah ka phew, ka akor ka burom, ka tip-kur tip-kha, ka tip-hok tip-sot bad tip-briew tip-blei." U Bah B. C. Jyrwa pat U ong : "Nga don ka jingkyrmen ka bashynna bha ba kane ka thup ka don ka khubor kaba kyrpang ia ka jaitbynriew jong ngi, ha kane ka pateng bynriew ba mynta ; bad nangne nga ngeit kan kynshew ha kawei pat ka step yni shuh kaba shu shai byrngut, hynrei kaba phyrnai bha khrek."

Namarkata, ka long ka badonkam ba ki khun ka ri kin pule hi da lade, khnang ba kin ioh ban pyrkhat sani shaphang la ka ri bad ka jaitbynriew halor ka phang ba la pruid bad ki mat ba la tai ha kine ki kot.

Lah ban ioh na :—

1) U Bah Debin Khasyntiew, Nongdie kot khubor, Mawlai Wahumkhrah, Shillong-8.
2) The Shillong Co-operative Marketing Society Ltd. Barabazar, Shillong-2.
3) Ki Dukan Thymmai ha Khyndai Lad, Shillong-1.

Bad na kiwei de ki dukan die kot ha Shillong.

Published & Printed by U Eldon Rapthap at
K. J. Press, Mawkhar, Shillong-1.